
*a templomosok védelmében**

Z B I G N I E W H E R B E R T

MAGAS ÍTÉLŐSZÉK!

E hat és fél évszázada lefolyt perben a védelemnek nem könnyű a dolga. Nem lehet újra összehívni a vádlókat, tanúkat, vádlottakat sem, kiknek testét elemésztette a tűz, porait pedig széthordták a szelek. Lát-szólag minden ellenük szól. A vádló, Magas Ítélszék, a dokumentumok egész halmát tette az asztalra, ezekből a pártatlan olvasó előtt a bűn és aljasság valóban komor képe bontakozik ki, s egyben meggyőző bizonyítékokat találhat a vádlottak bűnösségére. Meggyőző, mert nem mások, hanem ők maguk szórják a legsúlyosabb vádakát önmagukra. A mi feladatunk, hogy felülvizsgáljuk e dokumentumok hitelességét s arra indítsuk a Bírakat, hogy ne szó szerint értelmezzék, hanem vegyék figyelembe a háttérrel is, a nyomozás egész mechanizmusát s módszereit. Ezért olyan eseményekhez kell visszakanyarodnunk, melyek megelőzték azt a hűvös alkonyt, midőn meggyújtották a máglyákat. A templomos lovagok vezetőit égették meg rajta: Jacques de Molay-t és Geoffroy de Charney-t. Az ítélet végrehajtásának időpontja s helye: 1314. március 19., egy kis szajnai sziget, Párizsban. Az egyetlen kegyelem, melyben az elítélteket részesítették: arccal a Notre-Dame fehér tornyai felé halhattak meg. Utolsó szavaik: „a testünk Franciaország királyáé, de a lelkünk Istené”.

Az utolsó szavak általában nem váltanak ki lelkesedést a szakértőkből. A történészek kétségbe vonják hitelességüket. De értékük abban áll, hogy a kollektív tudat hordozói, kísérlet valamiféle szintézisre, a sors megfogalmazására. Kérem a Magas Ítélszéket, hogy előljáróban ezt a kétséges bizonyítékot is vegye figyelembe.

Most pedig igyekszünk röviden rekonstruálni a templomosrend történetét.

Az 1095-ben a Szentföldre induló keresztes lovagok közt volt egy már

* Részlet a Barbár a kertben c. kötetből.

nem fiatal champagne-i nemes is, akiről még szó esik. Tudjuk, ez a hadjárat 1099-ben Jeruzsálem elfoglalásával s a Jeruzsálemi Királyság megalakulásával ért véget. A lovagoknak azonban csak kisszámú csapata maradt Palesztinában. A legtöbben a civakodásoktól és háborús viszon­ tagságoktól megviselve, visszatértek hazájukba. A más hitűek tengerétől körülvett fiatal Jeruzsálemi Királyság sorsa kérdésessé vált. E sziget fenntartásához nemcsak az erődítmények falait kellett megerősíteni, hanem új társadalmat kellett létrehozni. A régi jól bevált görög és római gyarmatosítási módszernek megvolt a maga propagátora, I. Balduin gyóntatójának, Foucher de Chartes-nak személyében. Ezeket írta: „Kik Nyugat népe voltunk, most Kelet népévé lettünk... Azok, kik eddig Reimsben, Chartres-ban éltek, most Türosz és Antiochia polgárai lettek; már elfeledtük születésünk helyét, sokan egyáltalában nem is ismerik. Ebben az országban van köztünk, akinek háza és szolgálai vannak, s ezeket utódaik fogják örökölni. Mások szíriai vagy örmény nőt, sőt az is megesik, hogy keresztény hitre áttért, szaracén nőt vettek felségül. Némelyek szőlőt művelnek, mások a szántóföldön dolgoznak; s noha különböző nyelven beszélnek, már kezdik érteni egymást; kik otthon szegények voltak, azokat most Isten gazdaggá tette; kiknek még gazdaság se jutott azelőtt, Isten kegyelméből most városok urai. Hát akkor miért térnének vissza nyugatra, ha olyan jó soruk van Keleten?” A szöveg figyelemreméltó, még akkor is, ha leszámítjuk a hivatalos propagandát.

Az új monarchia demokratikusabb s, ha szabad ezt a kifejezést használni, republikánusabb volt sok nyugati monarchiánál. A parlament, ahová nemcsak bárók, hanem polgárok is bekerültek, korlátozta a királyi hatalmat. Döntő szava volt számos fontos kérdésben, így többek közt adóügyben. A parasztok szabadok voltak. A vallásszabadságot is tiszteletben tartották. Sok templomban egyszerre különböző vallás és szer­ tartás szerint tartottak istentiszteletet. A tóra, a korán és az evangélium, melyre a bíróság előtt esküt tettek, először volt talán egyformán érvényes, s nemcsak a bírósági gyakorlatban. Persze a valóságos helyzet folyton változott az eseményektől, a társadalmi erők nyomásától függően, s korántsem volt idilli. De nem szabad figyelmen kívül hagyni ezt a jelentős kísérletet, mely a különböző fajú és sokvallású társadalom megerősítésére irányult.

De térjünk vissza ehhez a champagne-i lovaghoz. A neve: Hugo de Payns, mint mondtuk már nem volt fiatal, de igen bátor és energikus. Szülőföldje zöld lankáit nem a Foucher őminenciája által kilátásba helyezett anyagi előnyökért cserélte fel Palesztina napperzselte földjére. Társainak maroknyi csapatával megalakította a rendet, melynek az a feladat jutott, hogy megvédje a zarándokokat az útonállóktól és banditáktól, s hogy őrizze a ciszternákat. Valamifajta közlekedési milícia. I. Balduin király Salamon régi templomának helyén jelölte ki szállásukat, s innen ered a nevük: templomosok. Letették a szüzességi és szegénységi fogadalmat, tanúsítja egy régi pecsét, ahol két lovagot láthatunk egy lovon. Ha szabad előreszaladni a jövőbe, Magas Ítélszék, a hátul ülő lovagban a nyomozás alatt a rosszra felbujtót, a sátánt vélték felfedezni. A rágalmozók leleményessége és fantáziája, Magas Ítélszék, valóban kimeríthetetlen.

Hugo de Payns Franciaországba és Angliába utazik, ahol az új rendet mind a világi, mind az egyházi körök lelkesen fogadják. Adományokkal,

s ajándékokkal árasztják el. Hercegek és bárók lépnek a rend soraiba. A troyes-i zsinat 1128-ban kidolgozza a templomosok alapszabályzatát. Szellemi inspirátoruk Európa legnagyobb erkölcsi tekintélye, Szent Bernát lesz. Híres levelében, „De laude novae militiae ad Milites Templi”, a szigorú és erényes templomosokat Nyugat meggazdagodott, elpuhult s renyhe lovagjaival állítja szembe.

„Tartózkodnak mindennemű mértéktelenségtől, mind az evésben, mind öltözködésükben, s csak a nélkülözhetetlen dolgokat szerzik meg. Közösségben élnek nők és gyerekek nélkül... káromlás, hívság, zabolátlan nevetés, siránkozás s zúgolódás náluk nem marad büntetlen. Gyűlölik a sakk- és kockajátékokat, irtóznak a vadászattól; nem lelnek semmi örömet a madarak üldözésében, berzenkednek s irtóznak a komédiásoktól, varázslóktól, szemfényvesztőktől, könnyű daltól és tréfától. Hajukat rövidre nyírják, s tudják az apostolok történetéből, hogy a férfinak csak szégyenére válik, ha hajviseletével bibelődik, sose látták őket fésülni, ritkán mosdanak, szakálluk érdes, csupa por a hőségől és elviselt fáradalmaktól.”

A templomosok Jeruzsálemben két mecsetet foglalnak el, ezek alatt hatalmas istállónak használt föld alatti helyiségek húzódtak. Erődítményszerű templomuk voltaképp város volt a városban. Más élet folyt náluk, itt szigorúság és egyszerűség uralkodott. A nagy refektóriumban étkeztek, falai dísztelenek, evés közben hallgattak, s minden szerzetes lovag ételének egy részét meghagyta a szegényeknek. Ha meghalt egy barát, az ő részét tizennégy napig egy rászorulónak adták. Háromszor egy héten nem ettek húst, kétszer egy évben szigorú böjtöt tartottak. A nap misével kezdődött, melyet két órával napkelte előtt tartottak. Ezután minden lovag az istállóba indult a lovához, s megvizsgálta fegyverzetét. Hajnalban ismét misét szolgáltak, s napközben sok tucát előírt imát mondtak el. Ebéd, azután sorakozó a mester előtt. Vecsernye, imádságok, vacsora s csend a nap végéig. A regula büntetőkódexet is tartalmazott. Tízfajta bűnért lakolt a lovag azzal, hogy kizárták a rendből, sőt életfogytiglan tömlöcbe is vethették. Ezek a következők: simónia a rendbe való felvételkor, a capitularéban hallott beszélgetések továbbmondása, lopás, menekülés a csatamezőről, rablás, keresztény meggyilkolása, szódómia, eretnokség (Magas Ítélszék, erre külön felhívom a figyelmet), továbbá hazugság és a rendből való kilépés.

Clairvaux-i Szent Bernát dicsérő szavai — ó, történelem paradoxonja! — tették a templomosokat a középkor leghatalmasabb bankáiraivá. A II. kereszties hadjárat idején a templomosoknak már szinte egész Európában óriási vagyonuk volt, és a Szentföldre zárandóklók, hogy biztonságba helyezték a pénzüket, egyik bankjukba tették letétbe, s az ellenértéket azután Jeruzsálemben kapták meg. A rend pénzügyi hatalmát bizonyítja az a tény, hogy csakhamar nem csupán Jeruzsálem királyának, hanem Anglia és Franciaország uralkodóinak hitelezői. És ez lett, mint erre rá szeretnénk mutatni, Magas Ítélszék, bukásuk legfőbb oka.

A rend jövedelme azonban nem szolgálhatta a rend tagjainak meggazdagodását. A regulának volt egy szigorú szabálya, melynek értelmében, ha halála után pénzt találtak a barátnál, nem lehetett megszentelt földben eltemetni.

A maroknyi szerzetes lovag hatalmas, sokezres hadsereggé növekedett. A templomosok kiváló harcosok hírében álltak. Engedtessek meg ne-

künk, Magas Ítélszék, hogy itt hivatkozzunk VII. Lajosra, aki ezeket írta Sugerius apátnak:

„El sem tudjuk képzelni, hogyan vethetnénk meg lábunkat ebben az országban (vagyis a Szentföldön) az ő segítségük és jelenlétük nélkül. Ezért arra kérünk titeket, kettőzzétek meg irántuk való hajlandóságotokat, hadd érezzék, hogy kiállunk mellettük.” Ezután még szó esik a kétezzer márkás káprázatos összegről, amit a király vett tőlük kölcsön, és a kérés következik, hogy ezt a régens-apát közbenjárásával fizessék meg a rendnek Franciaországban. A XII. század közepéig egyetlen dokumentumot se találunk, melyben a templomosokat ne úgy emlegetnék, mint a lovagi erények és a becsületesség példaképeit.

És később? Kétségtelen, Magas Ítélszék, hogy minden társadalmi és politikai szervezetnek vannak világos és sötét korszakai. Ám a vádló kihagyta beszédéből mindazokat a tényeket, melyek a vádlottak mellett szólnak. Eltekintett a rend egész hősi korszakától, ezzel szemben kidomborította azokat a momentumokat, melyek a hanyatlásról, elvilágosiasodásról, eszményektől való eltávolodásról, gőgről s intrikákról tanúskodnak. Mi sem áll távolabb a védelemtől, mint a templomosok elvakult dicsőítése, s vitába sem szállunk a vádlóval olyan esetekben, ahol a dokumentumok s források a rend ellen szólnak. Mégis azt indítványozzuk, hogy a tényeket ne egymástól elszakítva nézzék, hanem vizsgálják meg politikai és társadalmi hátterüket is.

A Jeruzsálemi Királyság története a történelem egyik legbonyolultabb és leghomályosabb korszakához tartozik. Ha tanulmányozzuk ezt a kort, az az érzésünk, mintha a szenvedélyek, intrikák, dicsőség- és nyereségvágy, eltorzult becsvágy s szövevényes dinasztikus-politikai machinációk fortyogó üstje fölé hajolnánk. A templomosok több mint tízezer fegyveresből álló hatalommá növekedvén, nem nézhették tétlenül az eseményeket, melyektől nem csupán tekintélyük s jövedelmük függött, mint mondotta a vádló, hanem a pusztá létük is. Kénytelenek voltak beavatkozni a magas politikába. De ezt is hozzá kell tennünk, Magas Ítélszék, egyetlen döntő ütközetből sem hiányoztak, s a keresztesekkel megsosztották ennek a nagy, két évszázadig tartó harcnak minden nyomorúságát — rabságot, halált, vég nélküli ostromot, sivatagi menetelést, sebeket s betegséget. A keresztesek jöttek s elmentek, politikai melléfogásaik azonban azok fejére szálltak, akik a templomosokhoz hasonlóan elhatározták, hogy kitartanak ezen a nehezen kiharcolt keskeny földszávon. Mindezek ismerete nélkül, Magas Ítélszék, nem érthetjük meg a rend problémáit és politikáját.

1187-ben Szaladin visszafoglalja Jeruzsálemet a keresztesektől. A királyságnak ettől kezdve hosszú időn át nincs fővárosa. Két esztendővel később megindul a III. keresztes hadjárat. A nagy uralkodók hármasszövetsége még visszafordíthatta volna a szerencse kerekét, de másként történt. Barbarossza Frigyest a véletlen zárta ki a küzdelemből — a folyó örvényében lelte halálát.

Oroszlánszívű Richárd kezdettől fogva Fülöp Ágosttal versengett. Mídon meg tudta, hogy a francia király három aranyat fizet lovagjainak, Richárd eladja Ciprust a templomosoknak, s kihirdeti, hogy négy aranyat fizet a zászlója alá sietőknek.

Az eredmény: Fülöp Ágost visszavonja hadait. Sőt, Szaladin hiába próbál közbenjárni a templomosoknál (később majd hasonló tényekből vá-

dat kovácsolnak, miszerint a templomosok jó kapcsolatot tartottak fenn, sőt összeesküvést szőttek velük), halomra gyilkolnak kétezerhatszáz foglyot, ennek következtében viszont a frank foglyokat is lemészárolják. A templomosok mindezek ellenére mégis e szerencsétlen hadjárat élcsapatát alkotják. A hírre, hogy Földnélküli János elfoglalta trónját, Richárd azonnal visszalép a hadjáratból. A templomosok lovagi köpenyében s az ő hajójukon hagyja el Palesztinát.

A XIII. század második évtizedében a Jeruzsálemi Királyság nehéz helyzetét még súlyosbítja a mongol betörés. III. Honorius pápa ráveszi a német császárt, II. Frigyeset Jean de Brienne lányával, Izabellával, a jeruzsálemi trón örökösével kötött házasságra. A császár mohón megragadja a feléje nyújtott almát, elúzi a királyt, s tárgyalásokba bocsátkozik az egyiptomi emírrrel, s ezzel fejére vonja az exkommunikációt.

Zárójelben megjegyezzük, hogy a templomosok hagyományos politikája ezzel éppen ellenkező elven alapult, nevezetesen: lehetőleg jó kapcsolatot tartani fenn a damaszkuszi szultánnal, ez jelentős eredményekkel járt, s az ellenség táborában levő ellentétek kihasználásán alapult. Császári paktumokkal sikerült visszaszerezni Jeruzsálemet, ahol Frigyes önkényesen s jogtalanul királlyá kiáltatja ki magát. A főváros végre a keresztések kezében van — az ember azt hihetné —, van ok az öröme és büszkeségre. De kiderül, a császár titkos szerződést kötött a szultánnal, ennek értelmében Jeruzsálemet nem szabad erődítményekkel körülvenni sem védeni. A templomosok, kik kezdettől fogva rossz szemmel nézték a kiátkozott császárt, most kénytelenek egész negyedüket átadni a mohamedánoknak, kiket a császár megajándékozott azzal, ami nem is volt, vagyis a templomosok erődeivel, ezek: Szafet, Toron, Gaza, Darum, Krak és Montréal. De ez még nem minden. Maga Frigyes a rend várát, a Château de Pèlerint foglalja el.

Igazán érthető, Magas Ítélszék, hogy a templomosokat előntötte a düh. Értésére adták a császárnak, ha nem hordja el magát Palesztinából, „olyan helyre fogják bezárni, ahonnan nem jön ki többé”. A guelfek lázadásának hírére Frigyes Európába siet, a hatalmat s a királyság fölötti oltalmat pedig az ellenséges templomosokra és a kereszties lovagokra bízta, akikről már szoltunk. De már útközben nagyszabású rágalomhadjáratot indít a rend ellen, mely arra vetemedett, hogy az ő akaratának ellenszegüljön. Hogy lejárassa a templomosokat a keresztények előtt, újra előveszi a régi jól bevált vádat — összeesküvést szőttek a más hitűekkel. Ő pedig rá jellemző cinizmussal keleti szokásokat vesz föl, jó viszonyt tart fenn a damaszkuszi szultánnal. Udvarán vendégül látja az egyiptomi szultán nagyköveteit, sőt az izmaelita szekta tagjait, az asszaszinokat is, akik feltehetően az ő felbujtatására tették el láb alól a császár riválisát, Bajor Lajos herceget.

Végül IX. Lajos kereszties hadjárata 1248-ban. Ezúttal remélni lehetett, hogy a keresztiesek s a helyi lovagság közt zavartalan lesz az együttműködés. A hadjárat vezetőjének önzetlensége s eddigi jó kapcsolatai a templomosokkal mind e mellett szoltak. De hiába minden, ha a haditerveket Európában dolgozták ki, s teljesen figyelmen kívül hagyták a helyi viszonyokat. A templomosok figyelmeztetése ellenére kilátástalan hadjáratot indítanak Egyiptom ellen, de midőn sor kerül a csatára, a templomosok mégis ott harcolnak az első sorokban. A király testvére, Robert d'Artois vezeti őket. A Nílus kétfelé vágta a hadsereget. A temp-

lomosok tanácsa ellenére, Robert nem várja be az egész hadat, hanem villámgyors támadást intéz, s a győzelem után az ország belsejébe nyomul. De Monsurah városának sikátoraiban Beybars emír már lesben áll mamelukjaival. A tetőről s a barikádok mögül lövedékek süvítenek. A csapdába esett keresztteseket nyilakkal spékelik meg, mint a sündisznókat, és csúfosan megverik. Az emír ellentámadása után a királyi hadsereg helyzete reménytelen. A skorbut, éhség, a rengeteg tetem a várakokban arra kényszeríti Lajost, hogy megadja magát. Utána a rabság következik, melyből a hadjárat megbetegedett vezérét fantasztikus összegért, ötvenezer font váltságdíjért bocsátják csak szabadon.

A templomosok nagyon is tudatában lévén a tiltakozásuk ellenére elkövetett politikai hibáknak, tárgyalni kezdenek Damaszkusszal. Mikor IX. Lajos tudomást szerez erről, rendkívül szigorú intézkedéseket fogantatosít ellenük, többek között menesztí a nagymestert, s számúzi mindazokat, kik az ő tudta nélkül egyezkedni próbáltak.

Magas Ítélszék, ez a három általunk kiválasztott, de igen lényeges mozzanat, úgy vélem, elég meggyőzően illusztrálja az örökös veszedelmet, a növekvő félreértést, a számtalan megaláztatást s az intrikák újra meg újra szőtt hálóját, amibe egyre reménytelenebbül gabalyodtak a templomosok.

Egyetlen vigaszuk az volt, hogy élvezik a pápa jóindulatát, aki számos vitában állt ki mellettük. De végül ezt a támaszukat is elvesztik.

Étienne de Sisey-t, a templomosok marsallját 1263-ban Rómába hívják, s felmentik tisztsége alól. Ha hihetünk a krónikás szavának, Gérard de Montréalnak, ezúttal valami szerelmi históriáról volt szó, híres és kompromittáló rivalizálásról egy szép acre-i hölgy kegyeiért.

A dráma utolsó felvonása 1261. június 5-én kezdődik ugyancsak ebben a városban. Acre kikötő, s két és fél hónapon át állja az ostromot. A helyzet reménytelen a kereszttesek számára. Bár könnyen elhagyhatták volna az erődöt, a templomos lovagok egy része a nagymesterrel, Guillaume de Beaujeau-val az élen a veszített állásokon marad, s a végsőkig ellenáll. Acre elsüllyed az ostromlók áradatában. Oda lesz a Keresztsek Királysága.

Magas Ítélszék! E hosszú, de szükséges bevezető után a védelem rátér a legfontosabb kérdésre, nevezetesen a perre, melyet IX. Lajos unokája, Szép Fülöp francia király indított a templomosrend ellen (kinek élén akkor Jacques de Molay állt). Vaskézzelel való uralkodását szinte modern etatizmusnak lehetne nevezni, s a történetírók joggal tartják az európai autokrata prototípusának. Rengeteg háborút folytatott, s ezzel kimerítette az államkincstárt. Uralkodását nagy gazdasági válságok egész sora jellemzi. Fülöp szinte trónra lépésének pillanatától éles harcot folytat a pápasággal, mint tudjuk, ez a pápák avignoni fogságával végződik. Politikájának ezek az elemei döntő szerepet játszottak a templomosok elleni perben.

Ezt a pert, Magas Ítélszék, azért indították, hogy megszüntessék az államtól független autonóm hatalmat. Azért folytatták — ne féljünk kimondani ezt a szót —, hogy elrabolják a rend vagyonát. Végül pedig azért, hogy a templomosrend, ez a harmadik, ráadásul nemzetközi erő, a királynak a pápával folytatott harcában ne lehessen a Vatikán szö-

vetségese. Igyekszünk majd kimutatni, hogy a rend ellen felhozott választási, morális s ideológiai természetű vád csupán fátyolfelhő mind, mely mögött ennek az egész operációnap politikai motívumai rejtőznek.

Noha elvesztette a Jeruzsálemi Királyságban levő birtokait, a templomosrend mégis olyan hatalmat jelentett, mellyel minden reálisan gondolkodó uralkodónak számolnia kellett. Húszezer fegyveres templomos lovag olyan erő, mely nem csupán a csata sorsát dönthette el, hanem a háborúét is. Nemcsak Franciaország területén voltak birtokaik, hanem Itáliában, Szicíliában, Portugáliában, Kasztíliában, Aragóniában, Angliában, Németországban, Csehszlovákiában, Magyarországon, sőt Lengyelországban is, ahol két komturijánk volt s fegyveresen is támogatták Jámbor Henriket Legnicánál. Két centrum különösen nagy fontosságú volt: Ciprus — a stratégiai központ, a kiindulási bázis Kelet felé, és Párizs — a politikai központ.

A templomosok fallal körülkerített negyede Franciaország fővárosában valóságos város volt a városban, saját igazságszolgáltatással, közigazgatással s menedéjjel. Szép Fülöp magatartása a pápasággal szemben világos, szemernyi aggály sem fedezhető fel benne. „A mi drága fiunk” úgy nézi a feje fölött röpködő bullákat, ezeket a rábeszélő „Ausculta filii”-t, mintha valami egzotikus más korból ide tévedt madarak lennének. Az 1302. évi római zsinat ultimátumának csak annyi a foganatja, hogy a király összehívja a Generális Gyűlést, ahol a rendek a „nemzet nevében”, jóváhagyják politikáját. Mit jelent a két kard teóriája annak, ki csak egyben hisz, nevezetesen, amelyet a kezében tart. Válaszul VIII. Bonifác kiátkozására Itáliába küldi bizalmi emberét, Guillaume Nogaret-t azzal a megbízással, hogy erővel hozza el a pápát Franciaországba.

Milyen volt a templomosok és Fülöp kapcsolata? A vádló szerint a tapasztalat azt bizonyítja, hogy a nyugdíjazott tisztek (így határozatnánk meg a templomosok helyzetét a Jeruzsálemi Királyság bukása után) szeretnek konspirálni. A tények messzemenő lojalitásukról tanúskodnak a francia uralkodóval szemben, pénzügyi téren legalábbis bőkezűen támogatják akcióit. Semmi sem utal a küszöbönálló konfliktusra, nincsenek figyelmeztető jelek, de a király legközelebbi tanácsadóiban megfogamzik a támadás terve. Ugyanabban az évben, mikor a király „őszinte s mélyeséges ragaszkodásunkat” fejezi ki a renddel szemben, alkalom adódik az ügy megindítására. Ez a megfelelő ürügy, Magas Ítélszék, bizonyára sejtí, a feljelentés volt.

1305 elején bizonyos Noffo Dei nevezetű firenzei férfi, tegyük hozzá — közönséges bűnöző, a börtönben vallomást tesz, melyben a templomosokat a hitehagyás vétkével valamint rossz erkölcsökkel vádolja. A király ezen túlmenően lázasán gyűjti az adatokat a rendből kizárt barátoktól. A besúgó k hadserege szállja meg a templomosok várait s házait.

Ugyanebben az időben, de a feljelentésektől teljesen függetlenül V. Kelemen, az új pápa, azt javasolja, hogy a templomosok rendje egyesüljön az irgalmasokéval. Szükség volt az erők egyesítésére az új keresztshadjárat előtt, amit sehogyan se lehetett s végül nem is sikerült összetoborozni. A nagymester Jacques de Molay nem fogadja el ezt a javaslatot. A döntő motívum itt talán nemcsak a büszkeség volt. Bizonyára nehéz lehetett a különböző regulák összeegyeztetése. Ez a lépés következményeiben végzetesnek bizonyult.

Ha a templomosok ellen indított pert mérleljük, le kell szögeznünk, Magas Ítélszék, hogy Szép Fülöpöt nemcsak a hideg számítás vezette, hanem igazi, autentikus szenvedély is. Ez ugyan csak pszichológiai momentum, de nem jelentéktelen tényező. Próbáljuk megmagyarázni.

Tehát 1305-ben a harmadik devalváció után a párizsi *le petit peuple* fellázad. A tüntetések olyan méreteket öltének, hogy a király kénytelen családjával együtt a templomosok erődjébe, a híres *Tour du Temple*-ba menekülni, ahol megéli „a csöcselék” megalázó ostromát. Noha a lázadás vezetői néhány nap múlva már Párizs kapuin lógnak, a vereség íze keserű volt. Semmi sem alázhat meg annyira egy uralkodót, mint a hála érzése. Éspedig azokkal szemben, akiket nemsokára gonosztevőknek fog kikiáltani. Még ugyanebben az évben olyan műveletet hajt végre, ami bizonyos értelemben hadgyakorlatnak tekinthető a templomosok pere előtt. A hadművelet tárgya egy védtelen nép — a zsidók, vagyonukat elkobozzák, őket pedig kegyetlenül megkínözzák, és számkivetésre ítélik.

Szép Fülöp jól tudta, hogy a politikai rendőrségnek ilyen nagyméretű akcióban gyorsan kell cselekednie, hogy elejét vegye az ellenállásnak. A mennykőnek le kell csapnia, még mielőtt a veszélyben levők megpillantanák a fényét.

1307. október 12-én, csütörtökön Jacques de Molay ott halad a király oldalán a Charles de Valois hitvese tiszteletére rendezett gyászszertartáson. Október 13-án, pénteken hajnalban, tehát másnap, egész Franciaországban letartóztatnak minden templomos lovagot. Szomorú elismeréssel kell fejet hajtanunk, Magas Ítélszék, a rendőri gépezet az akkori viszonyok közt valóban tökéletes munkája előtt.

A vádló azt állítja, hogy a templomosok elfogatásán senki sem csodálkozott, a vádak már többször fölmerültek ellenük, s szinte benne voltak a levegőben. Azt is hozzáfűzte, hogy Szép Fülöp V. Kelemen pápával is tanácskozott ez ügyben, csak ismét nem említette e beszélgetések hátterét. Köztudomású, hogy e tárgyalásokon az új keresztes hadjárat került szőnyegre. A pápa azt szerette volna, ha a veszedelmes páparabló, Nogaret vezeti, aki fölött ott lebegett az egyházi átok, és úgy vélte, ezzel talán derékbe lehetne törni szépen ívelő politikai karrierjét és vissza lehetne terelni az erény útjára. Fülöpnek természetesen teljesen idegen volt a keresztes hadjárat eszméje, így hát nyugodtan hivatkozhatott a nehézségekre, s azzal érvelt, hogy nem jól állnak a dolgok a templomosok rendjében, mivel persze ők alkották volna a Keletre induló hadsereg derékhadát. A vádló figyelmét az a jelentős tény is kikerülte, hogy a rend nagymestere, Jacques de Molay saját maga kérte a pápát, hogy folytassanak vizsgálatot a rend ellen fölhozott, de csak homályosan megfogalmazott vádak tisztázására. Mivel V. Kelemen nem lelt hitelt érdemlő bizonyítékokat a templomosok bűnösségére, 1307 szeptemberében azzal a kéréssel fordul Szép Fülöphöz, hogy küldje el neki a nyomozás anyagát. Nyilvánvaló, Magas Ítélszék, hogy a király nem kompromittálhatta magát azzal, hogy közönséges bűnözők, megvesztegetett és a rendből kizárt barátok vallomását nyilvánosságra hozza. Így hát izzó vassal kellett az önvádat kicsikarni azokból, akik abban az időben is a rend tagjai voltak.

A bárókhoz, főpapokhoz s a királyi hatalom képviselőihez intézett letartóztatási parancs az ékesszólás valóságos remeke: „Ó, mily keserű, elszomorító, valóban elrémítő elgondolni is — még iszonytatóbb hallani

—, mily elvetemült gazság, undorító gonosztett, ocsmány cselekedet, ijesztő szégyen, gyalázatos mesterkedés jutott fülünkbe, nagy megdöbbenést s förtelmes undort ébresztve szívünkben”. Magas Ítélszék, kérem, számolják meg, hány jelző van az első mondatban. A jelzők ugyanis nem csupán a rossz költészetről árulkodnak, hanem lényeges tartozékai a vádnak is, ott, ahol a bizonyító anyag különben hézagos. Mert a düh fortyogásán kívül egyebet a szöveg további részében sem találunk.

A letartóztatás után nyomban megkezdett nyomozást a világi hatóság folytatta. A kommiszáriusokat utasítják, hogy „állhatatosan kutassák az igazságot, ha szükséges, kínvallatással is”. A vádlottakat a következő választás elé állítják: vagy beismerik gonosztetteiket, s akkor kegyelemben részesülnek, vagy a máglyára küldik őket.

A civilizáció fejlődése, Magas Ítélszék, többek közt abban is kifejezésre jut, hogy a koponya szétzúzására szolgáló egyszerű szerszámokat szavakból álló furkósbotok váltották föl. Ezeknek még az az előnyük, hogy az ellenfelet lelkileg teljesen megbénítják. Ilyen szavak: „lelkek megrontója”, „boszorkány”, „eretnek”. A templomosokat természetesen eretnekséggel vádolták, főleg azért, hogy a pápát megfosszák annak lehetőségétől, hogy közbenjárhasson érdekükben. A harc egyébként kezdetől fogva nagyon nehéz volt. Szép Fülöpnek hatalma volt, a Szent-széknek csupán diplomáciája.

Most a védelem számára a legnehezebb pillanat következik, nem csoda hát, hogy a vádló erre vetette a fő súlyt. Tény, hogy Jacques de Molay, az egyház, a teológia és a párizsi egyetem képviselői előtt nyilvánosan beismerte, hogy a rendben régóta az új lovagok felavatási szertartásán az a szokás, hogy megtagadják Krisztust és leköpi a keresztet. A rend másik kiemelkedő képviselője Geoffroy de Charney is hasonló vallomást tett, de hozzáfűzte, hogy ő maga sohasem alkalmazta, mert ellenkezik a hit elveivel. Itt meg kell jegyezni, hogy mindkét vallomásra alig tizenkét nappal letartóztatásuk után került sor, ami arra utal, hogy önként tették. Ne feledjük azonban, Magas Ítélszék, hogy a nyomozás alatt a vádlottak idejét órákban mérik, s a nyomozó apparátus a királyi instrukciónak megfelelően „állhatatosan kutatott”.

Több, mint valószínűnek látszik, hogy a nagymesternek, aki igen naiv politikus volt, amint az egész per anyagából is kitűnik, megígérték, hogyha nyilvános beismerő vallomást tesz, ezzel megmenti a rendet. Egyébként a kereszt leköpi még önmagában nem jelent aposztáziát, könnyen lehet, s ezt a szakértői vélemények is alátámasztják, az avatási szertartás, hogy úgy mondjuk — dialektikus jellegéhez tartozott. Elég itt a közismert lovaggá avatási szertartásra utalni, ahol a lovagnak vizsonzás nélkül kell eltűrnie a szimbolikus pofont. A vallomások egymásnak ellentmondóak már magára a tényre vonatkozóan is. Némelyek szerint oldalról köpték s nem is a képmásra, mások határozottan tagadják, hogy ez a gyakorlat egyáltalán szokásban lett volna. Geoffroy de Gonville azzal magyarázza, hogy egy rossz mester vezette be ezt a szokást, aki a szaracének fogságából csak úgy tudott kiszabadulni, hogy megtagadta Krisztust. De ugyanaz a vádlott már nem tudta megmondani, hogy ki volt az a rossz mester. Gérard de Pasagio barát ezeket mondja: „Az újdonsült szerzetes lovagnak egy fakeresztet mutattak, s megkérdezték tőle, Isten-e ez. Erre azt felelte, hogy a Keresztrefeszített kép-

mása. Mire az avatási szertartást végző barát azt válaszolta: „Ne higgy benne, mert ez egy darab fa. A mi Úrunk a mennyekben van.” Ez pedig éppenséggel a templomosok bálványimádása ellen szól, s hitük magas fokú spiritualizálódásáról tanúskodik. Vagyis röviden összefoglalva, Magas Ítélszék, a tanúvallomások egymásnak ellentmondóak mind a szokás eredetére, mind pedig módjára vonatkozóan. És ami a legdöntőbb: egyetlen dokumentum, ám mindenképp a regula sem tartalmaz ilyen előírást.

Arra a bálványra is ugyanez áll, melyet a templomosok állítólag imádtak, s melyre annyi tintát vesztegettek, hogyha angyal lett volna, akkor is ördöggé változott volna már. Guillaume inkvizitor Párizsból utasítja a nyomozó szerveket, hogy a vádlottakat faggassák ki valami szobor felől, melynek emberi feje s nagy szakálla van. De a feleletek itt is zavarosak s ellentmondóak. Némelyek azt állítják, fából volt, mások szerint ezüsből s bőrből való; nőt ábrázol vagy férfit; szakállas vagy sima arcú, macskaforma vagy disznóforma; egyfejű, kétfejű vagy háromfejű. Minden kultikus tárgyat lefoglaltak, de egyetlenegy sem leltek, mely a fenti leírásnak megfelelt.

Elmondhatjuk, Magas Ítélszék, hogy a kollektív bebeszélés klasszikus példáját láthatjuk itt. És mi, kik ismerjük a félelem logikáját, az űzött ember pszichopatológiáját, a megsemmisítésre ítélt csoportok viselkedésének elméletét, nem adhatunk ennek hitelt. Tudjuk, hogy a középkori képzeletet a sátán sanyargatta. Ki tudta volna nálánál jobban fölfedni a megkínzottaknak, a sötét oduk mélyén sínylődőknek sorsuk értelmét?

Magas Ítélszék, fennmaradt ennek a démonnak neve. A mi időnkig él, és sok tudós kutatásának témáját alkotja. Nem a pertárgy, hanem a szó az egyetlen tárgyi bizonyíték ebben az egész ügyben. Mondjuk hát ki végre a nevet: Baphomet.

A német orientalista, Hammer-Purgstall a démon nevét a Bahumid szóból vezeti le, ez ökröt jelent, s ebből az aranyborjú kultuszra következtet, amivel valóban vádolták a templomosokat. Maga a szerző sem tudta a tézisért megvédeni, s később egy másikra cserélte fel, mely ugyanilyen kevéssé meggyőző. A templomosrend kitűnő kutatója, Victor Emil Michelet a névben egy formula lerövidítését vélte felfedezni, ezt a kabalisztika elvei szerint jobbról balra kell olvasni. TEMpli Omnium Hominum Pacis ABbas. Az is felmerült, hogy a név a templomosok által elfoglalt ciprusi kikötőből, Baphóból is eredhet, ahol az ókorban Asztartenak, ennek a Vénusznak s Holdnak, Szűznek s Anyának temploma állott, kinek gyerekeket áldoztak. A vádló állította föl ezt a hipotézist, ezzel tápot adva a legképtelenebb vádaknak, az emberevést is beleértve.

Igen valószínű, legalábbis filológiai szempontból a XIX. század elején Silvestre de Sacy által adott magyarázat, aki a démon nevét — Mohamed elferdített nevéből vezeti le. Olivier templomos lovag provanszál nyelven írt költeményének egy részlete is alátámasztja ezt: „E Bafonet obra de son podmer.” „És Mohamed megcsillagította hatalmát.” Ez persze nem az izlám beszivárgásáról tanúskodik a templomosok ezoterikus doktrínájában, mint a vádló szeretné. Noha bizonyos fokig kétségtelenül a keleti vallások hatása alá kerültek, arra vonatkozólag azonban semmi bizonyítékunk, hogy külön vallási szektát alkottak volna. Gondolkodásmódjukban fontos folyamat ment végbe, és a vallás kérdéseit is másként ítélték meg. Az, ami eddig minden kereszties hadjáratba induló frank nemes számára

alapvető igazságot jelentett, hogy csak a kereszténység méltó a vallás elnevezésére, most megingott az új kontaktusok és új tapasztalatok következtében. A korán Krisztust prófétái közé sorolta, s ezzel kétségtelenül elősegítette ezt a folyamatot.

De térjünk vissza Keletről, mely abban az időben már csupán emlék s visszhang, Franciaországba, ahol a templomosrend élete s becsülete forog kockán. Szép Fülöp, mint modern uralkodóhoz illik, jól fel tudta használni a propagandát saját céljaira. Abban a pillanatban, mikor egész Franciaország tömlőceiben hallani a kínváltottak jajszavát, a király levelet intéz Európa minden uralkodójához, s leleplezi a templomosok „gaztetteit”. De nem mindenki ad hitelt a vádaknak, Anglia királya pl. a rágalmak özönét látja bennük, s a templomosok iránti jóindulatáról értesíti Portugália, Kasztília, Aragónia és Szicília királyait, sőt magát a pápát is. Ebből világosan kitűnik, hogy az általános rossz vélemény a templomosokról korántsem volt annyira általános, mint a vádló szeretné.

A nagymesterből kikényszerített első végzetes beismerő vallomás után, a templomosok már csak abban reménykedhettek, hogy az egyházi igazságszolgáltatásnak adják át őket, vagyis hogy a pápa ítélkezik majd fölöttük. És valóban, 1307 végén a király kijelenti, hogy hajlandó a foglyokat a pápának átadni. Ennek hírére a templomosok tömegesen visszavonják vallomásaikat. A hagyomány szerint Jacques de Molay a templomban összegyűlt tömegnek megmutatta a kínváltások alatt agyon-sanyargatott testét.

Szép Fülöp, látván, hogy az intrika szálai kicsúsznak a kezéből, megnyomja a propaganda, ezúttal a belső propaganda gombját. Párizsban olyan hírek kezdenek keringeni, hogy a templomosok lepénezték a pápát. Ugyanis semmivel sem lehet annyira felszítani a szenvedélyeket, mint a pénzügyi érvekkel. A tömeg felbujtása után Szép Fülöp a parlamenthez és a párizsi egyetemhez fordul azzal a kéréssel, hogy támogassák pápaellenes politikáját és foglaljanak állást a templomosok ügyében. Amde azt a választ kapja az egyetemtől, hogy az eretnokség kérdésében egyházi törvényszék illetékes. Ez még egy érv amellet, Magas Ítélszék, hogy nem az egész korabeli közvélemény fordult a templomosok ellen.

Az entellektüelek, mint mindig, most is hőköngtek, de a parlament, mely 1308-ban Tours-ban gyűlt össze (igaz, nem teljes számban, mert sok nemes inkább távol maradt, mivel nem akart részt venni ebben a komédiában) — a kicsikart vallomások ismertetése után bejelenti, hogy a templomosok halált érdemelnek. A nép ítéletével felfegyverkezve, Szép Fülöp elindult, hogy találkozzék a pápával.

V. Kelemen mesteri játszmát folytat a királlyal, a beszélgetést menten a keresztes hadjáratra tereli, és diplomatikusan elsiklik a templomosok elleni per fölött. Szép Fülöp mást nem tehet, fel kell használnia a hozzá hű főpapokat, Narbonne és Bourges érsekeit, akik a látványosan megrendezett tanácskozáson a király bérenceivel karöltve, heves támadást intéznek a templomosrend ellen, az egyházi hatóságok közömböségét ostorozzák, sőt még a pápát is sértő szavakkal illetik. V. Kelemen azonban nem adja fel hadállásait. Még azt is mondta, hogy némely vallomás nem látszik elég hitelesnek, s hogy időt nyerjen, bejelentette, a következő évi vienne-i zsinat foglalkozik majd a templomosok ügyével. Azonban látni kívánta a főváltottakat.

Ez utóbbiak fegyveres kísérettel Párizsból Poitiers-ba indultak. Az utazást Chinonban váratlanul félbeszakították, a vádlottak betegségére hivatkozva. Chinon, melynek komor romjai máig fennmaradtak, különösen megfelelt a célnak, hatalmas föld alatti odúi miatt. Mikor a gyötrelmek új helyére megérkeznek a pápai küldöttek, a templomosok esküdt ellenségei, Nogaret és Plaisans kíséretében, a vádlottak némák maradnak, vagy beismerik bűnösségüket. Tömlőceikbe visszatérve a falakra véshtetik végrendeletüket.

Ha átlapozzuk a periratokat, feltűnő, hogy ugyanazok a foglyok milyen gyakran vonják vissza vallomásaikat, hogy néhány nap múlva ismét a legsúlyosabb bűnökkel vádolják önmagukat. Ezt csak a tűzzel, katlannal, csigával, vascipővel, fojtogató vaspánttal lehet magyarázni, melylyel vallatóra fogták őket.

A védelem néhány részt idéz a vallomásokból.

Ponsar de Gízy, 1309. XI. 29.:

„Midőn megkérdezték tőle, megkínózták-e, azt felelte, hogy három hónappal ezelőtt, mikor vallomást tett Párizs püspöke előtt, szűk odúba vetették, s oly szorosan kötötték hátra a kezét, hogy a körme alól kiserkent a vére; akkor azt mondta, ha tovább kínozzák, megtagadja előző vallomását, s mindent bevall, amit csak akarnak. Mindenre kész volt, hogy minél rövidebb ideig tartson szenvedése, lenyakazásra, máglyára, zubogó üstre, annyira rettegett a lassú kintől, mellyel több mint két évig sanyargatták a tömlőcében.”

Bernard de Albi barát:

„Oly iszonyatos kínvallatásnak vetettek alá, oly sokáig hallgattak ki, s tartottak a tűzben, hogy a talpam elégett, s éreztem, hogy a csontjaim összeroppannak bennem.”

Aymeri de Villers le Duc barát 1310. május 13-án:

A jegyzőkönyv szerint a vádlott sápadt s retteg. Kezét az oltárra téve esküt tesz, hogy a bűnök, melyekkel a rendet vádolják mind hamisak: „Ha hazudnék, itt menten nyelje el testemet s lelkemet a pokol.” Mikor felolvasták előtte korábbi vallomásait, azt válaszolja: „Igen, sok bűnt beismertem, de csak kínvallatással csikarták ki belőlem a király lovagjai, G. de Marcilly és Hugues de la Celle, midőn kihallgattak. Tegnap láttam, ahogy ötvennégy testvéremet kocsira rakták, hogy elevenen elégszék... Ő, ha engem is máglyára küldenek, megvallom, nagyon félek a haláltól, nem bírom elviselni, meghajolok... Megesküszöm előttetek vagy akárki előtt mindarra, amivel a rendet vádoljátok: ha azt követelik, még azt is beismerem, hogy megöltem Istent.”

Fel szeretném hívni a Magas Ítélszék figyelmét a máglyahalál lélektani aspektusára. A tűzhaláltól való állati rettegés abból az ösztönös érzésből ered, hogy a legszörnyűbb fájdalmakat okozza a testnek. Micsoda erő kell ahhoz, hogy megőrizzük hitünket, hogy lényünknek akár a legparányibb részecskéjét is ki tudjuk menteni ebből a mindennél pusztítóbb elemből. A középkorban a hamunak nem volt mulanóság íze, mint ma. A tűzhalál tornáca volt a pokolnak, ennek az örökké égő máglyának, melyen soha teljesen el nem égett testek szenvednek. A fizikai és a lelki tűz elválaszthatatlan volt egymástól. A mostani szenvedés az örök szenvedésre emlékeztetett. Az ég — kiválasztottak lakhelye, ezek a hűvös s néma légtömegek a haldoklók számára távoliak s bevehetetlenek voltak.

1309 elején újra megindítják a vizsgálatot. A pernek ebben a fázisában meghúzzák a csavart a vallomások kiprélésére szolgáló gépezeten (csak magában Párizsban harminchat templomos lovag hal meg a kihallgatások alatt), másrészt viszont teljesen érthetetlen módon növekszik a foglyok eddig nem tapasztalt ellenállása, akik elvetnek minden fogást és politikát. Jacques de Molay kijelenti, hogy meg akarja védeni a rendet, de csak a pápa előtt. A többi lovag is hasonló nyilatkozatot tesz. Május másodikáig ötszázhatvanháromra nő azoknak a templomosoknak a száma, akik védelmezni akarják rendjüket. A válasz erre a tömeges ellenállásra a máglya, melyen ötvennégy templomost égetnek meg. A régi jól bevált római módszer, a tizedelés ismét diadalt ül.

1311 júniusában lezárják a bizonyítási eljárást, s az aktákat megküldik a pápának. A vienne-i zsinat nem hozta meg a várt segítséget a rendnek. Emlékszünk, hogy ez még az avignoni fogság ideje, s a pápa az ügyet végképp elveszítettnek ítéli. A „Vox Clamantis” bulla 1312. április 30-án feloszlatja a rendet, de nem ítéli el a templomosokat. Javaik az irgalmasrendre szállnak. Így hát a templomosrend lovagjainak vére Szép Fülöp számára nem változott arannyá.

Franciaország tömlőcei azonban zsúfoltak, s valamit tenni kell, különösen a rend vezetőivel, akik maguk akarnak védekezni az ítélőszék előtt, „mivel egy árva garasunk sincs, amivel megfizethetnénk a védelmet”. Szüntelenül azt követelik, hogy állítsák őket az egyházi hatóságok elé.

A nyomozást azonban lezárják, és V. Kelemen küldöttei tétlenül nézik az ítéletek kihirdetését. A templomosok vezetőire életfogytiglani börtön vár.

A Notre-Dame székesegyházban olvassák föl a végzést Jacques de Molay és Geoffroy de Charney elítéléséről. A nagy tömeg csöndben hallgatta, de mielőtt még végigolvashatták volna, a két vezető — talán a Notre-Dame patetikus gótikája hatott rájuk — a néphez fordul, azt kiáltván, hogy igaztalanul vádolják gaztettel és eretnekséggel a rendet, mert a templomosok regulája „mindig szent volt, igaz és katolikus”. Az őr súlyos keze rázuhan a mester szájára, hogy az elítéltbe fojtsa az utolsó szavakat. A bíborosok a párizsi bíróságnak adják át a makacskodókat. Szép Fülöp máglyahalálra ítéli őket, s még ugyanaznap végre is hajtják. Hogy dühét csillapítsa, még harminchat meg nem alkuvó barátot vettet a lángokba.

Magas Ítélszék, ezzel látszólag véget ért a templomosrend lovagjainak drámája. Tudósok kutatják át a sírokat a titok jelét keresve. Néha újra rábukkannak az eonok láncolatára, máskor megbabonázva fedezik fel valamelyik portálon Baphomet fintorát. A védelem szerény feladatot tűzött maga elé — az eszközök vizsgálatát.

A történelemben azonban soha semmi nem zárul le véglegesen. A templomosok elleni harcban felhasznált módszerek bekerültek a hatalom repertoárjába. Ezért nem bízhatjuk ezt a távoli ügyet a levéltárosok sápadt ujjaira.

Gimes Romána fordítása